

‘והאיכא ישמעאל?’ – כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב. והאיכא עשו? ביצחק – ולא כל יצחק. וכן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה – ולא היה זה אלא בזרעו של יעקב. והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם וגו’ (רמב”ם נדרים ט, כא ובפיה”מ, מאירי. וע”ע סנהדרין נט: רמב”ם מלכים י, ז; או”ח תקצא, ז ובמג”א).

– ‘כי רק ביעקב וזרעו נשרש כח האבות שהוא (יעקב) השרישם בקרבו על ידי השתדלותו גם כן, שיהיה ראוי ליקרא אב לבנים דהיינו המתהפך בשורשו – שזה כל כח האבות: להפך כח שרשם, עד שיזכו לכל זרעם אחריהם להיות נמשכים אחר השורש דמטעם זה נקראו ‘אבות’, דלזה צריך השתדלות עצומה. והוא (יעקב) נקרא (זח”א קג. וש”מ) ‘שלימו דאבהן’ שבו נשלמו כל ג’ כוחות להשתלם לגמרי... (ר’סיסי לילה עמ’ 98).

– ‘...כי תואר ‘אב’ ו‘אם’ הוא רק לכחם המתפשט בנן. וכמו שנתבאר לעיל בבאור הגמרא ‘אין קורין אבות אלא לשלשה’ שהאמונה המושרשת בלב כל איש ישראלי – מורשה מהאבות. ע’ ברמב”ן על פסוק ‘שרש פרה ראש’. ולכן אמרו: כי ביצחק יקרא לך זרע – ולא עשו וישמעאל, דאין קרויים זרע אברהם אף שהולידם והוא אב ההולדה, אין כחו ניכר בהם אחר ההולדה, אם לא שנתגייר דנקרא ‘בן אברהם’ שאמרו חז”ל (ברכות יג.) ‘בסוף אב לכל העולם כולו’, שהוא ראשון לגרים (כמ”ש חגיגה ג.) וכח ההתגיירות נמשך ממנו. וגם זה נקרא ‘אב’, כענין ‘זה בנה אב’...! (דובר צדק עמ’ 53. וע’ פהרא”ש ל: ד”ה אסור בישראל).

‘מתני’ בזבינא דרמי על אפיה. – אם כן אימא רישא לוקח ביותר. ועוד אימא סיפא שישראל נהנין לי [לוקח בפחות] ומוכר ביותר. ואי בזבינא דרמי על אפיה אפילו שוה בשוה? הקושיא היא אחת לרישא ולסיפא; מדוע ברישא לוקח ביותר הלא אפילו שוה בשוה מותר מאחר ואין הנאה ללוקח כי סחורה גרועה היא. וכן בסיפא שאסר את האחרים, מדוע מוכר ביותר בלבד הלא אפילו שוה בשוה הלוקחים אינם נהנים ממנו (פשוט).

**(ע”ב)** ‘גדולה מילה... שדוחה את השבת החמורה’ אף על פי שיכולה להעשות גם אם תידחה למחר, משא”כ פסח וקרבתנות ציבור שדוחים שבת כי כשיעבור היום ייבטל הקרבן (אמת ליעקב).

## דף לב

‘באו אף וחימה ובלעוהו... תרי חימה הוו...’ עיקר הדין באותו מלאך הוא האותיות חמ, ומשולבים בו אותיות השם לצנן חומו וכענין איש ואשה, זכו שכינה ביניהם ואם לאו אש אוכלתם – בהינטל שם י”ה מהם המצננת את אשם; – כאשר שם השם משולב בין אותיות ח’ מ’ – אזי יוצא ראשי תבות חסד י’ מלאה הארץ. כשח”ו אותיות ח”מ סמוכות, אז הוא עידן ריתחא לשלוט בחוטא – יתמו חטאים מן הארץ. אמנם כשזוכים למחוק לגמרי, אזי שם י-ה מפסיק בין אותיות ח”מ ומבטלו לגמרי – ואז בא הצירוף: חדות י’ היא מעוזכם (חדושי חתם סופר).

'גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה... – והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו, פנוי ח"ו אף רגע אחת ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ותהו חס ושלום. וכן שפעת אורם (= של העולמות) או מיעוטו ח"ו, הכל רק כפי ענין ורוב עסקנו בה' (נפש החיים ד"א).

'בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעה... ויוצא אתו החוצה... כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה'. באור סמיכות המאמרים: הבין אברהם אבינו במאמרו יתברך והיה תמים, כי אי אפשר להיות תמים עם ה' ולצאת חפשי משליטת המזלות, כי אם על ידי אות ברית קודש. וזו היא מעלת ישראל – תמים תהיה עם ה' אלקיך. לכך סמך דרשת ויוצא אתו החוצה – צא מאצטגנינות שלך, כי אחר כריתת הברית יצאו הוא וכל זרעו מגדרי האצטגנינות. וכל התמים שאינו מנחש, מכניסים אותו לפניו ממחיצה של מלאכי השרת, כמו שנאמר 'התהלך לפני והיה תמים' (עפ"י קרן אורה).

'אין מזל לישראל'. ע' במובא בשבת קנו

**'כל המתמים עצמו'...**

אם האדם עובד הש"י ואין לו שום התפארות מזה רק עושה בפשיטות, מאחר שהוא נברא והש"י בראו ממילא צריך לעבדו, אז גם הש"י מתמים עמו כשישפיע לו טובה אינו מנכה לו מזכותיו, רק כאב לבן' (מי השלוח שופטים).

\*

'...מה בין תמים לשאינו תמים? – שאינו תמים, אף אם אמונה בו, מהרהר הוא אחרי מדותיו של הקב"ה; אם שוחקות הן המידות הוא אומר: דין הניין לי, זה נאה לי כי סיגלתי מצוות ומעשים טובים. ואם זועמות הן המידות שבוראו מודד עמו, אומר: דין לא הניין לי, מה פשעי ומה חטאתי. ולא עוד אלא שבועט ביסורים. ואילו התמים אינו כן. אם שוחקות הן המידות הנמדדות עמו, הרי הוא אומר: ה' חפץ כי אהיה כלי מחויק ברכתו – ואני לא אחפוץ? ואם זועמות הן עליו, מה הוא אומר – ה' אמר בוא ונטייל בגיהנם כביכול, אני ואתה – ואני אמרה את פיו? בין כך ובין כך אין לי רצון אלא רצונו בלבד, ואין לי דבקות אלא בו בלבד.

התמים אינו בועט, אינו מהרהר, ולא עוד אלא שנכנס לפניו מן הטרקלין. מבפנים לסייגי החכמה, לא שותק בלבד אלא אינו מרגיש לא בצערו ולא בשמחתו בלתי בחפץ ה' לבדו. כך היו שם בפשיטתא מעטרים את התמימות בעטרת החכמה ובכתר השמחה התמה.

ומה עוד בין התמים לשאינו תמים? שאינו תמים גם אם מתאמץ לעלות במעלות החכמה והיראה, קנאה יש בו מן האחרים שקדמו לו בעליה ושהתקדמו ממנו בעליה; אל מקומם הוא שואף ונוח לו שיהו הם במקומו ומקנאים בו. ואילו התמים אינו כן; לעולם אינו יוצא מתוך כליו שלו, לעולם אינו יוצא ב'כלים שאולים'. רוצה הוא להשאר כאשר בראו האלקים, ישר בישרות

שניתנה בו ולא בזו שניתנה בזולתו. וכך היה אומר הרבי ר' בונים זכר צדיק לברכה: איני רוצה כלל להתחלף עם אברהם אבינו במדרגות, שאהיה אני במקומו והוא במקומי – כי מה רווח יצא מזה? שוב לא יהיה אלא אברהם אבינו אחד ובונים אחד...'.  
(מתוך 'במעלות התמימות התמה' לזקני רא"א כי טוב זצ"ל – חסידים ואנשי מעשה א עמ' רנו)

## פרק רביעי; דף לג

**'אימא שלא ילעוס חיטין ויתן על מכתו'**. מכאן הוכיח הגרעק"א (בהגהותיו לשו"ע י"ד רכא) שבאיסור הנאה של נדר, אסור להנות אף שלא כדרך הנאה – כגון לעיסת חטים והנחתן על המכה. והקשה על מה שכתב המגן-אברהם (שפ"י) שהנודר בסתם אינו אסור אלא בכדרך הנאה. וכבר דנו בדבר האחרונים. והובאו שתי הדעות במשנה ברורה (שם סקמ"ט). ועיין עוד בשו"ת דובב מישרים ח"א נט. והביא שם בשם קהלת יעקב (אלגאזי) לדחות הראיה מסוגיתנו.

אין הספר תח"י לעיין בו. ולכאורה מכאן אין ראייה אלא בדבר מאכל שאסרו בהנאה, שמכך שאמר 'הנאת מאכלך עלי' בא לכלול הנאה נוספת מלבד אכילה (ע' בר"ן), וכיון שדרכו להאכל הרי כל הנאה אחרת דומה ל'שלא כדרך' [או אף אם נאמר שהנאה אחרת נחשבת כדרך, כגון הרחת המאכל, יתכן שזה היה נאסר גם כשאומר 'קונם מאכל' בלבד כמוש"כ החת"ס. וכשהוסיף 'הנאת מאכל' בא לאסור כגון לעיסת חטים]. משא"כ בנודר הנאה מדבר שאיננו מאכל, יש לומר שדעתו רק בכדרך.

**'שק להביא פירות וחמור להביא עליו פירות ואפילו צנא בעלמא – הנאה המביאה לידי מאכל הוא' – אף על פי שאינם דברים של תיקון האוכל אלא הבאתו (ר"ן). ואעפ"י שדברים אלו אינם מיועדים בדוקא לאוכל נפש (עתור"ד).**

**'בעי רב פפא סוס לרכוב עליו...'**. רוב המפרשים פירשו שרוכב עליו למקום האכילה (וכן מתפרשת לשון הרמב"ם (ו,ב): 'כדי להראות בהן בפני אחרים עד שיהנה מהם, או שבקש לעבור בארצו כדי שילך במקום שיהנה בו'. וע"ש ברדב"ן).

ואילו הרי"ד פירש שאין מדובר לצורך אכילה כלל, והספק הוא הואיל והנאה זו חשובה בשבילי, שרוכב על הסוס להתכבד בו, וכן עונד הטבעת להיראות עשיר, וכן כשמקצר דרכו בהרבה [משא"כ 'דריסת הרגל' דמתניתין יש להעמיד שאינו מקצר הרבה], אם כן אפשר שהולכים אחר הנהגה והרי אצלו היא הנאה מרובה הלכך אסור, או שמא כיון שמצד המהנה אין זו הנאה חשובה, והרי לכל אחד הוא מרשה ולמה יקפיד על זה שהוא בעיניו הנאה מרובה, הלכך מותר. ומכל מקום מדובר שאין משכירים כיוצא בזה כגון אוהבים שמשאילים בהמתם זה לזה בחנם (רא"ש).

**'המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו'**. ראה יוסף דעת כתובות קז – על ראיית החזו"א מכאן שיכול אדם לתרום מחצית השקל מכספו בשביל חברו, ואין צריך לזכות לו את המטבע.

**'פורע את חובו'**. מבואר בגמרא שטעם ההתר הוא מפני שמן הדין הפורע את חוב חברו אינו יכול לתבעו, על כן אין כאן נתינת ממון. ומשום שסילק מעליו את הנושה, אין זו אלא 'הברחת ארי מנכסי חברו' כלומר מניעת נזק. ואף על פי שסוף סוף גורם לו הנאה – כתב המאירי שגרימת הנאה מותרת

מג. המודר הנאה מישראל או מדיר ישראל הנאה ממנו, מה דינו לענין מקח וממכר? מה הדין שהדיר הן את עצמו הן את האחרים?

שנינו: 'שאיני נהנה מישראל' – לוקח ביותר (מדמיו הקבועים) ומוכר בפחות. 'שישראל נהנין לי' (כלומר הנאתי אסורה על ישראל) – לוקח בפחות ומוכר ביותר.

מבואר בגמרא שמשנתנו מדברת במקח ממוצע, אבל מקח חריף שרבים קופצים עליו – מותר למודר למכרו אפילו שוה בשוה שהרי אין לו הנאה במכירתו אלא ללוקח [שלכן אמר שמואל שהלוקח כלי לבקרו ונאנס עליו – חייב כשואל, שכל ההנאה שלו]. ולאידך גיסא, סחורה שאין עליה קונים, מותר למודר ליקחנה אפילו שוה בשוה שאין לו הנאה אלא למוכר.

א. אפילו מקח חריף, כאשר הוא נמכר ביותר – הנאת מוכר היא ולא לוקח. וכן מקח גרוע, כשנמכר בפחות מדמיו – הנאת לוקח היא ולא מוכר (ר"ן ריטב"א ומאירי עפ"י הגמרא).

הרמב"ם סתם הדברים כלשון המשנה. ותמה המאירי על כך. יש אומרים שלדעתו להלכה יש לגזור בכל אופן אטו סחורה ממוצעת (עפ"י קרן אורה), או שלפי מה שפסק ויתור אסור במודר הנאה, אסור שוה בשוה בכל סוגי המקח כי עכ"פ יש קצת הנאה שאינה גרועה מהנאת ויתור האסורה (עפ"י חדושי חת"ס. ויש לפרש לפי"ז כוונת דברי התוס' להלן לב סע"ב).

ב. אין חילוק בין נכסים הנמצאים אצלו בשעה שנדר או הבאים לאחר מכן, שהרי הדיר אחרים הנאה ממנו עצמו והרי הוא ישנו בעולם (רשב"א).

ג. אם אסר על עצמו נכסי ישראל, אפילו לקח שוה-מנה במאתים אסור להנות ממקחו, שנדרו כבר חל על נכסיהם (ר"ן).

ד. מדברי הרמב"ם (ו,ז ובנושאי כלים) משמע שאם נדר מאדם פרטי, לא ישא ויתן עמו כלל, גזרה שמא יהנה – שהרי יכול לישא וליתן עם אחר. ורק בנדר מאומה שלמה לא גזרו. (וכן נקט הר"ן להלן מג. עפ"י הרמב"ם. וי"ג שם הרמב"ן). והמאירי כתב שאין נראה כן מהגמרא.

'שאיני נהנה להן והן לי' – יהנה לנכרים.

אם נדר הנאה כלפי בני אדם – הרי זה נדר הבאי ויהנה לאלתר, שאי אפשר לעמוד בנדר זה (עפ"י ריטב"א, וכ"מ מדברי הר"א שהביא הר"ן. ואולם נדר מישראל אפשר לקיימו בנכרים אפילו במקום שאינם מצויים כל כך. עפ"י חדושי חת"ס).

## דפים לא – לב

מד. במה גדולה המילה ועד כמה מאוסה הערלה?

גדולה מילה:

– שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות (רבי ישמעאל).

– שדוחה את השבת החמורה (רבי יוסי).

– שלא נתלה לו למשה הצדיק עליה אפילו מלא שעה (רבי יהושע בן קרח).

[רבי שמעון בן גמליאל אומר: לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק... דרש רבי יהודה בר ביונא: בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחימה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו. מיד ותקח צפרה צר ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו. מיד וירף ממנו...].

– שדוחה את הנגעים (רבי נחמיה).

- שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל... (רבי י"ג: רבי מאיר. ובברייתא אמר רבי: שאין לך מי שנתעסק במצות כא"א ולא נקרא תמים אלא על שם מילה...).
- שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו... שאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ...
- ששקולה כנגד כל המצוות... (י"ג כן במשנה בשם רבי).

מאוסה היא הערלה שנתגנו בה רשעים...

## דף לב

- מה. א. מה שכרו של המתמים עצמו ומה ענשו של מי שאינו תמים?
- ב. אלו מאמרי רבי אמי בר אבא הוזכרו בסוגיא?
- ג. אלו מאמרים נוספים על אברהם אבינו הובאו בסוגיא?
- א. אמר רבי יצחק: כל המתמים עצמו - הקב"ה מתמים עמו...  
אמר רבי הושעיא: כל המתמים עצמו - שעה עומדת לו (שעולה לגדולה)...  
תני אהבה בריה דרבי זירא: כל אדם שאינו מנחש, מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולים ליכנס בתוכה...

אמר רבי (בעין יעקב: רבי לוי): כל המנחש - לו נחש...

- ב. מאמרי רבי אמי בר אבא:  
אליעזר (עבד אברהם) כנגד כולם (חניכיו ילידי ביתו). יש אומרים: אליעזר הוא - שחשבונו כן (שמונה עשר ושלוש מאות).

בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי - חשבונו מאה שבעים ושנים.

יש אומרים בן ארבעים הכיר [יש מפרשים שנשלמה הכרתו. וי"א: הכיר לאחרים] (ע' רמב"ם עכו"ם א, ג ובנו"כ; מהרש"א ועוד).

'השטן' בחשבונו שלש מאות ששים וארבעה (ואילו יום אחד בשנה אין לו רשות להשטין, הוא יום הכפורים).

כתוב 'אברם' וכתוב 'אברהם' - בתחילה המליכו הקב"ה על מאתים וארבעים ושלושה אברים, ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים; אלו הן: שתי עינים ושתי אוזנים וראש הגוייה (שאף אלו ברשותו ליהזר מעבירה).

עיר קטנה - זה הגוף. ואנשים בה מעט - אלו אברים. ובא אליה מלך גדול וסבב אתה - זה יצר הרע. ובנה עליה מצודים (וחרמים) [צ"ל גדלים] - אלו עוונות. ומצא בה איש מסכן וחכם - זה יצר טוב. ומלט הוא את העיר בחכמתו - זו תשובה ומעשים טובים. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא - שבשעת יצר הרע אין מי שמזכיר לו ליצר הטוב.

החכמה תעז לחכם – זו תשובה ומעשים טובים. מעשרה שליטים אשר היו בעיר – שתי עינים ושתי אזנים ושתי ידים ושתי רגלים וראש הגוייה ופה.

ג. אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים – אחזתו רעדה. אמר: שמא יש בי דבר מגונה. כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו.

ויוצא אתו החוצה – אמר לו: צא מאיצטגנינות שלך. אין מזל לישראל.

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו. ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנאמר במה אדע כי אירשנה. ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן לי הנפש והרַבֵּשׁ קח לך.

וירק את חניכיו ילידי ביתו. רב אמר: שהוריקן בתורה (זרום בתורה. לשון אחר: הריקם מהתורה, שעשה בהם אנגרייא (ר"ן); זרום בזכות התורה, ובשבילה נצחו במלחמה פהרא"ש). ושמואל אמר: שהוריקם בזהב (שנתן להם זהב הרבה כדי שילכו).

אמר רבי זכריה משום רבי ישמעאל: ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם... כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום – הוציאה מאברהם... (כלומר זכה בה אברהם מחמת עצמו ולא מחמת זרעו של שם. ער"ן ורא"ש).

## פרק רביעי; דפים לב – לג

מו. מה בין המודר הנאה מחברו למודר הימנו מאכל?

שנינו: אין בין המודר הנאה מחברו למודר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושים בהם אוכל נפש. כלומר השאלתם במקום שאין משכירים כיוצא בהם, אבל במקום שמשכירים – אסור בכל הכלים (שהרי בדמי השכירות שמחל לו יכול ליקח מאכל. עפ"י ראשונים. ורש"י כתב: 'מי חזי כהנאה המביאה לידי מאכל').

ופרשו משנתנו כרבי אליעזר האוסר 'זיתור' במודר הנאה, כלומר דברים שאין דרכם של בני אדם להקפיד עליהם כגון מה שרגיל המוכר להוסיף מעט ללוקחים, גם הם אסורים במודר הנאה. אבל לחכמים המתירים – דריסת רגל (שאינן בני אדם רגילים להקפיד עליה. ראשונים) מותרת. וכן השאלת כלים שאין רגילים להשכירם.

א. 'דריסת רגל' שאמרו – בהעברה דרך חצרו ללא עיכוב, אבל התעכבות ושיבה שם, דרך בני אדם להקפיד בדבר הלכך אסור אף לחכמים החולקים על רבי אליעזר (רמב"ן, ומובא בר"ן ובנמו"י. וכ"מ מרש"י. וכן יש לשמוע מקושיית הגמ' לט. 'אי בשנסכי חולה אסורין על המבקר אפילו עומד נמי לא'). ואסור אפילו נכנס לצרכו של בעל הבית, כי מ"מ נהנה מדריסת הרגל (עפ"י רשב"א ומאירי לט.). ובמאירי מובא שאף לעבור בביתו מותר (אך יתכן שברשות אין מקפידים ושלא ברשות מקפידים, וכן